

RUSSIAN ENERGY EXPORTS: AN ENGINE FOR COOPERATION OR A STRATEGIC WEAPON?

Filip Temelkovski

University UNIBIT, Sofia, Bulgaria, temelcousko@gmail.com

Abstract: Between the beginning of the collapse of the Soviet Union in 1991 and the beginning of Russia's Special Operation in Ukraine (2022), three decades have passed. During that period, three leaders changed in the former Soviet Union, i.e. Russia, who marked the history of the largest country in the world. Gorbachev brought about with his famous perestroika to shake and disintegrate the Soviet Union, Boris Yeltsin completed the fall of this former great power, while Putin is perceived in Russia as a restorer of the former empire whose biggest trump card was geography and mineral natural resources in the foreground Russian oil and natural gas. In Yeltsin's era, from an economic and financial but also a technological point of view, Russia was in an inferior position and the only way out of the crisis was economic, commercial and technological cooperation with the European Union. In the 1990s, Russia signed the Partnership and Cooperation Agreement with the European Union, which was the starting point for the development and improvement of relations with the countries of the developed West. This agreement enabled the penetration of Russian energy, oil and natural gas into the European market. On the other hand, Russia could gain significant financial and technological capacities and impose on Europe with its export of oil, derivatives and especially natural gas. Over the years, despite the frequent criticism of the United States for its unilateral almost deterministic dependence on raw energies, which at certain historical moments can evolve into powerful weapons and blackmail. The thirst of the EU and its members for raw energy did not stop, but on the contrary intensified to reach huge percentages. In 2022, before the beginning of Russia's intervention in Ukraine, and the introduction of EU sanctions against Russia, the European Union imported 55% of its energy of which one third of this import depended on Russia. Russian participation in the needs of EU countries reached 35% oil, 30% coal, 33% natural gas. With the escalation of hostilities, it turned out that the fears of American experts that Russia would use its energy exports as a serious weapon of blackmail against EU countries were justified.

Keywords: Russian oil and gas, European Union, Gazprom, Energy, USA, Sanctions, Nord Stream

РУСКИОТ ИЗВОЗ НА ЕНЕРГИЈА: МОТОР ЗА СОРАБОТКА ИЛИ СТРАТЕШКО ОРУЖЈЕ?

Филип Темелковски

Универзитет UNIBIT, Софија, Бугарија, temelcousko@gmail.com

Апстракт: Меѓу почетокот на распаѓањето на Советскиот Сојуз во 1991 и почетокот на Специјалната операција на Русија во Украина (2022) изминаа три децении. Во тој период се променија тројца лидери во поранешниот Советски Сојуз односно Русија кои ја одбележаа историјата на најголемата држава во светот. Горбачов проидонесе со својата позната перестројка да го разниша и рспадне Советскиот Сојуз, Борис Јелцин го доврши паѓањето на оваа некогашна велесила, додека Путин во Русија се доживува како обновувач на некогашната имприја чиј најголем адут беше географијата и минерални природни богатства во преден план руската нафта и природниот гас. Во епохата на Јелцин од економски и финансиски но и од технолошки аспект Русија беше во инфериорна позиција и единствениот излез од кризата беше економската ,трговската и технолопката соработка со Европската Унија. Во деведестите години Русија го потпиша Договорот за партнерство и соработка со Европската Унија кој претставуваше појдовна основа за развој и подобрување на односите со државите на развиениот Запад. Овој договор овозможи продор на руските енергенси, нафта и природен гас на европскиот пазар. Од друга страна Русија можеше да добие значајни финансиски и технолошки капацитети и да и наметне на Европа со својот извоз на нафтата , дериватите и особено на природниот гас. Со текот на годините и покрај зачестените критики на САД за унилатералната речиси детерминистичка зависност од руките енергенси кои во одредени историски моменти можат да воулуираат во моќно оружје и уцени. Жедта на ЕУ и нејзините членки кон руките енергенси не не запираше туку напротив се интензивираше за да достиген огромни проценти.Во 2022, пред почетокот на интервенцијата на Русија во Украина, и воведување на санкциите на ЕУ кон Русија, Европската Унија увезуваше 55% од своите енергенси од кои една третина од овој увозот зависеше од Русија. Руското учество во потребите на државите на ЕУ достогаше 35% нафта, 30% јаглен, 33% природен гас. Со разгорувањето на

воените дејствија, се покажа дека биле оправдани стравувањата на американските експерти дека Русија ќе го употреби својот енергетски извоз како сериозно оружје на уцени кон државите на ЕУ.

Клучни зборови: Руска нафта и газ, ЕУ, Gazprom, Енергенс, САД, Санкции, Северен ток

1. ВОВЕД

Европа со нетрпение го очекуваше крајот на Студената војна по паѓањето на Берлинскиот ѕид за да се воведат повеќепартискиот систем, демократијата, слободното пазарно стопанство, мобилноста на народите и приближувањето меѓу Источна и Западна Европа. Меѓутоа Франција поседуваше извесна комаративна предност со оглед дека од 20 јуни до 1 јули 1966 година, Генерал Де Гол беше првиот Западен лидер што го посети СССР со цел на отварање на Западот кон државите на Истокот. За време на таа посета бил склучен договор за заемна научна, технолошка економска и друг вид соработка помеѓи Москва и Париз. За интензивирање на соработката и имплементација на договорените обврски била конституирана Голема мешовита комисија поддржана од Мала комисија, која самата беше опкружена со комисији од доменот на индустријата. Од август 1971 година, договорот помеѓу Париз и Москва „во врска со прашањата за испорака, од страна на СССР во Франција, на советски природен гас и, од Франција кон СССР, на опрема и материјали за цевки наменети за експлоатација на наоѓалишта на гас и изградба на гасоводи.“ постојано се одржуваше и развиваше. На тој начин, од самиот почеток, рамката за соработка меѓу двете земји беше воспоставена во двата суштински аспекти на енергетската размена, оној на стабилноста во снабдувањето и оној на нејзиниот транспорт. Договорот требаше да се развива, независно од перипетииите во доменот на политиката, и тоа не само на полето на снабдувањето со енергија туку и пошироко. Во текот на 1975 бил склучен долгорочниот договор помеѓу GDF и Gazprom а биле откупени и лиценци на повеќе значајни француски фабрики во доменот на експлоатацијата на нафтата и земниот гас. На тој начин биле направени првите чекори кон модернизација во индустријата и рударството во експлоатација на природните енергенс во Советскиот Сојуз. Воедно во мешовитиот инвестиционен зафат на Франција и Германија во инфраструктурата на Сибирскиот гасовод Уренгој-Ужгород, бил постигнат ефикасен систем во изработка на Гасоводот кон чиј проект се спротиставил Вашингтон. Инаку овој вид соработка помеѓу држава со планско стопанство како што бил СССР и Западот инкарнација на пазарното стопанство функционираше со бројни административни пречки од советска страна. Во трговската соработка ја опфаќала на доменот на енергетика која се засновала на реципрочитетни интереси во економскиот и политичкиот домен. Со постепено олабавување на состојбите во Советскиот Сојуз а потоа во Русија, било иницирано потпишувањето на Договорот за партнерство и соработка Во овој период со оглед на државниот карактер на Советското стопанство се работеше за меѓудржавна соработка, која опфаќала широка област на активности, фокусирана врз клучниот сектор, за двете земји. Трговската соработка се протегала на доменот на енергетиката и заснована на реципрочни интереси, економски но и политички димензии. Трговската соработка и нејзиното функционирање не беа изменето со меѓународните кризи кои следеле една по друга до распаѓањето на СССР. Во оваа епоха може да се констатираат основните платформи и примери кои беа насочени кон суштинската соработка меѓу Европската Унија и Русија во дваесет и првиот век. Што се однесува до Европската Унија таа се обидуваше да воспостави општа рамка на соработка за односите со Русија. За таа цел бил потпишан Договорот за партнерство и соработка (The Partnership and Cooperation Agreement between Russia and the European Union, (PCA) склучен во 1994 година и стапил на сила во 1997 година. Независно што договорот бил потпишан во 1994 требало да измине уште еден подолг временски период за да истиот биде ратификуван од страна на сите држави членки на Европската Унија. Како и да е на почетокот на XXI век била поставена платформата за натамошната соработка меѓу Русија и ЕУ во доменот на енергијата, нафтата, јагленот и природниот гас. Што донесе таквата динамика во развитокот на трговијата помеѓу Истокот и Западот? На кој начин профитираше режимот на Путин од овој договор? Дали договорот можеше да ги издржи сите геополитички и геостратешки предизвици со кој се соочи Русија и Европа? Што доенсе Специјалната операција на Путин во Украина и какви беа последиците по овој договор? Bureau, D. Glachant.J-M & Schubert, K. (2023, 1-12,pp.)

2. ДОГОВОРОТ ЗА ПАРТНЕРСТВО И СОРАБОТКА СО РУСИЈА (РСА)

Договорот за партнерство и соработка помеѓу Русија и Европската Унија е специфичен мултилатерален договор кој е многу поинаков од сличните договори потпишани со државите на Централна и Источна Европа. Воедно тоа е поинаков договор од оние кои го носеле амблемот на партнерски асоциации кои биле потпишани меѓу ЕУ и државите од Медитеранот. Пред се, се работи за договор со бројни ограничувања кон потписниците, нивните обврски во доменот на финансиските амбиции. Договорот повеќе бил фокусиран врз економската и комерцијалната размена чија основа суштина била создавање услови за реализација на

слободна царинска зона. Во амбициите за поинституционализирана соработка биле предвидени редовни Самити на врвот на руската држава и ЕУ, на који учествувале претседателите на Европската комисија и на Советот на ЕУ од една и на Претседателот на Русија со неговиот тим. Воедно бил конституиран и Постојаниот партнерски совет во чија работа учествувале министрите со комесарите на ЕУ согласно доменот на интерес. Конечно и претставничките домови на Русија и ЕУ, Руската Дума и Европскиот Парламент планирале заеднички соработувале иако интензитетот на оваа соработка бил мошне слаб. Интерсот на засегнати страни бил на ниско ниво но за двете страни било значајно што Договорот за партнерство и соработка ги поставил рамките за натамошен развој на трговската и другиот вид соработка. Во оваа насока особено бил интересот за соработка во повеќе домени и се протегал од заштитата на човековата околина, еколошките проекти, безбедноста, владеење на правото, човековите слободи и и тн. Најголемиот хендикеп на Договорот РСА е што во 21-от век Европската Унија се проширила со нови членки произлезени од поранешниот комунистички блок кои патем. Меморијата и анимозитет кон Русија од горчливата поблиска историја и подалечна историја биле сеуште свежи. Епохата на Сталинизмот и Брежњевизмот биле сеуште свежи кога биле елиминирани бројни Полјаци, Литванци, Летонци, Естонци. Дваесет и првиот век обилувал со пресврти и премрежја кои се покажале како значајни *output* влијанија врз внатрешните односи, меѓународните процеси и општа еволуција на светот одбележана со глобализацијата. За време на самитот во Париз од октомври 2000 година, Русија и ЕУ го реализирале „енергетскиот дијалог“ кој се однесувал на нафгата, земниот гас и електричната енергија. Зад овој проект застанал тогашниот Претседател на ЕУ Комисија, Романо Проди (1999-2004) и затоа се нарекува „Планот на Проди“, беше заснована на набљудување на приближувањето на интересите на двете страни. ЕУ, од своја страна, оцени дека меѓу државите на ЕУ постоел интерес за да се зголемат енергетските резерви (нафта, природен гас) од географски поблискиот и политички стабилен снабдувач- Русија. Во овој период обемот на увозот на енергенс од Русија во ЕУ достигнал 40% од вкупната европска потрошувачка. Меѓутоа со тек на времето Договорот РСА се покажал како застарен и оптоварен со бројни пречки. Воедно времетраењето на Договорот заклучен во 1994 на десет години, и ратификуван во 1997, во 2007 веќе бил со истечено важење. По десет години од заклучување на договорот, во 2008 почнале нови преговори за негово осовременување и проширување. Меѓутоа на самиот почеток можните потписници, новопримените членки на ЕУ не биле подготвени да пристапат кон неговото прифаќање. Балтичките земји отворено се противеле кон било каков консенсус со Русија. Едновременно Русија била соочена со силна економска криза. Таква состојба ги дефокусираше амбициите на оние кои инсистирале на потпишувањето на нов договор, дотолку повеќе што вистинската природа и цел на договорот биле флуидни и недоволно разработени. (Clerget, J. 2014, 45-58pp) Новиот РСА договор не бил потпишан, а извозот на рускиот гас и нафта и натаму биле присутни на европскиот пазар. Конечно големиот пресврт се случил во 2014 со протерувањето на украинскиот проруски претседател Јанукович од Киев (Euromaidan), анексијата на Крим од страна на Русија и деградацијата на безбедносната состојба во Донбас и Луганск. Во тој контекст биле откажани или прекинати повеќе трговски договори но никој не го ставил под знак на прашање енергетското досие. Руската нафта и природен гас им биле потребни на Европската Унија. (Le Monde, AFP, Reuters, (2014)

3. РУСКИТЕ СТРАТЕШКИ ЕНЕРГЕТСКИ ЦЕЛИ

Русија располага со Колосални енергетски ресурси и тоа: а) Јаглен, традиционален извозен енергенс наследство од минатото. Слично на другите индустријализирани земји во Европа, Русија првично ја градеше својата економска моќ главно на јаглен. Русија поседува најголеми резерви на јаглен во светот, проценети на 173 милијарди тони, зад САД (267 милијарди тони), но пред Кина (126 милијарди тони). Со производство од 144 милиони тони еквивалент на нафта во 2006 година, Русија беше рангирана на 6-то место меѓу производителите на јаглен, зад Кина (1,2 милијарди прсти), САД (595 милиони прсти), Индија (209 милиони прсти), Австралија (203 милиони прсти) и Јужна Африка (145 милиони прсти). б) Друг енергенс се Јаглеводородите, сегашниот извор на енергија. За време на втората индустриска револуција, Русија, за разлика од другите европски земји, можеше да се потпре на изобилни јаглеводородни ресурси. До крајот на 19 век, производството на нафта во регионот Баку на Каспиското Море изнесуваше половина од вкупното светско производство. До 2008 година, Русија беше најголем светски производител на гас (20% од светското производство) и втор најголем производител на нафта (12% од светското производство), зад Саудиска Арабија. Според прелиминарните податоци за 2009 година, Русија би станала најголем производител на нафта во светот, но би заостанала зад САД во однос на производството на гас. Руските резерви на јаглеводородите се проценуваат на 70 милијарди барели нафта (17 години производство) и 47.578 милијарди м³ гас (74 години производство). в) Друг стратешки енергенс на Русија е Ураниумот, односно енергенс на иднината на Русија која поседува околу 10% од воспоставените резерви на ураниум во светот,

проценети на 5.500 илјади тони, и обезбедува околу 8% од светското производство на овој минерал, со волумен од 3.400 тони во 2007 година. , Националното производство покрива најголем дел од потребите на Русија за ураниум (околу 4.000 тони годишно). На среден и долг рок, со цел да ги задоволи растечките потреби на својата реакторска флота и нејзиниот извоз, Русија планира да произведува 10.000 тони ураниум годишно до 2015 година и 25.000 тони до 2025 година. г) Русија е инаку трет по големина производител и потрошувач на енергија во светот Вкупно, со производство од 1,185 милијарди тони еквивалент на нафта во 2005 година, Русија е трет по големина производител на енергија во светот, зад Кина (1,641 милијарди прсти) и САД (1,185 милијарди прсти). Со потрошувачка од 647 милиони тони еквивалентот на нафта во 2005 година, таа е исто така трет најголем потрошувач на енергија во светот, зад САД (2,340 милијарди прсти) и Кина (1,717 милијарди). (<https://fr.statista>,2022)Енергетскиот сектор е обележан со многу важна политичка димензија и се карактеризира со: а) Преземање на енергетскиот сектор од страна на владата Додека енергетскиот сектор беше во голема мера приватизиран во 1990-тите под претседателство на Борис Елцин, двата последователни мандати на Владимир Путин доведе до преземање на овој сектор од страна на државата. Случајот со национализацијата на независната нафтена компанија Јукос и судењето на нејзините водачи, на чело со Михаил Ходорковски, беше највпечатлива илустрација за тоа. (Maussion, F. 2020) Денес, државата контролира приближно 30% од производството на нафта и 87% од производството на гас. Од друга страна, државата презеде, во последниве години, голема реформа на електроенергетскиот сектор што доведе до исчезнување на монополот на РАО ЕЕС (ненуклеарна електрична енергија) и препродажба на нејзините електрани на јавни и приватни инвеститори. Руски и странски. б) Голем придонес за јавните финансии Според пресметките на Светска банка за 2000 година, е екстракција и рафинирањето на јаглевородороди сочинуваат четвртина од БДП на Русија. Покрај економскиот интерес, производството на енергија има голем придонес за руските јавни финансии, бидејќи само јаглевородородите обезбедуваат 50% од приходите на федералниот буџет. Во Русија, високо извозно ориентиран сектор е со следните параметри: а) Голем удел во трговскиот биланс Русија е извозот на јагленовородороди и таа е еден од двата најголеми светски извозници . Така, енергијата зазема голем удел во трговскиот биланс на земјата, чиј извоз е составен од повеќе од 60% јаглевородороди. (<https://fr.statista>, 2022) На тој начин генерираните приходи од извоз ѝ овозможува на Русија да акумулира девизни резерви кои, откако достигнаа максимум 580 милијарди долари во 1997 година, значително се намалија по финансиската криза, па на почетокот на 2009 година паднаа на 380 милијарди долари. Оттогаш тие се во процесот на реконституирање и достигна 440 милијарди долари на крајот на 2009 година. б) Политика на диверзификација на продажните места без приоритетот даден на Европа во моментот да биде доведен во прашање (најголемите проекти за развој на гас и гасоводи се наоѓаат во западниот дел на земјата), Русија водеше политика на диверзификација на своите продажни места. (Ifri, 2019).Развојот на наоѓалиштата во Источен Сибир и порастот на Русија на течен природен гас (LNG) ја одразуваат желбата за развој на извозот во Кина, Југоисточна Азија, Јапонија и Северна Америка. (в) Оспорената рамка на Договорот за енергетска повелба². Рускиот извоз на енергија требаше да биде дел од Договорот за енергетска повелба. Потпишан во 1994 година и стапен во сила во 1998 година, овој договор има за цел да воспостави рамка за меѓународна соработка меѓу европските земји и другите индустриски развиени земји, особено со цел развој на енергетскиот потенцијал на земјите од Централна и Источна Европа и обезбедување на безбедноста на енергијата. испораките на Европската унија. Истиот е потпишан од сите земји-членки на Европската унија, како и од сите земји од ЗНД, Јапонија и Швајцарија. Нејзините најважни одредби се однесуваат на заштитата на инвестициите од произволна национализација, трговија со енергетски материјали и производи, за кои секоја држава се обврзува да ги применува правилата на СТО, транзитот и решавањето спорови. Тој е дополнет со протоколи за енергетска ефикасност и транзит. Сепак, иако Договорот за енергетска повелба (ЕКТ) е ратификуван од повеќето потписнички, тој не е ратификуван од Норвешка, Белорусија или Русија. Навистина, руските власти експресно изјавија дека одбиваат да ратификуваат договор за кој сега сметаат дека е спротивен на нивните интереси како земја производител и неефикасен во решавањето на транзитните спорови. Обврзана со механизмот за привремена примена на ЕКТ, Русија во август 2009 година ја објави својата одлука да се повлече од Договорот. Русија официјално промовира воспоставување нов систем за регулирање на меѓународната енергетска соработка. Сепак, нејзините предлози во голема мера ги зафаќаат принципите содржани во Повелбата за енергетика, повелба што земјите-членки изгледаат подготвени да ја променат.

4. СТРАТЕШКАТА УЛОГА НА ГАЗПРОМ

Како наследник на Министерството за гас на СССР, Газпром обезбедува четвртина од гасот што го троши Европската унија и поседува околу 20% од светските резерви на гас и 155.000 километри гасоводи. Контролирана главно од државата, компанијата игра централна улога во енергетската политика и

дипломатијата на земјата. Газпром е своевиден Инструмент за контрола на енергетските ресурси а) Пред се се работи за Компанија која е строго контролирана од страна на политичките власти. Во 2001 година, Алексеј Милер и Дмитри Медведев, поранешни соработници на Владимир Путин во Санкт Петербург, ги презедоа претседавањата со одборот на директори и одборот на директори на Газпром. На крајот на 2005 година, продажбата на акциите на Газпром на руската држава и овозможи да го зголеми својот удел од 38% на 50,01% и, во исто време, да ги укине ограничувањата за купување акции од странство. (Claessens Rivest, M-R.,2008) Иако во многу аспекти е во согласност со советското наследство, Газпром се отвори за пазарната логика: котација на берзата, поголемиот дел од приходите генерирани од извозот, стекнување технологија и стратегии за интернационализација. „Газпром“ сепак останува тесно контролиран од владата, а рускиот административен апарат игра голема улога во дефинирањето на нејзините интереси. б) Деликатна рамнотежа меѓу Гаспром и Роснефт: Во потрага по решение за да стане мнозински акционер во Гаспром, руската држава во 2004 година ја објави својата намера да го спои Гаспром со државната нафтена компанија Роснефт. Меѓутоа, бидејќи трансферот на нафтените средства на Јукос на Газпром носеше многу правни ризици, властите конечно го доделија најголемиот дел од производствената база на Јукос на Роснефт, кој беше помалку изложен на меѓународно ниво од Гаспром, и се определи за готовинско плаќање за неговото преземање на Газпром. Како резултат на тоа, Роснефт стана водечки руски производител на нафта, пред Лукоил, и главен играч во споредба со Газпром. Avioutskaa, V.(2007, 249-267,pp.)Газпром е исто така вектор на руското влијание во странство а) Оваа компанија обезбедува ресурси од Централна Азија додека менаџерите на Газпром одржуваат многу активна дипломатија во касписките и централноазиските држави со цел да го задржат привилегираниот пристап на Русија до нивните енергетски ресурси и нејзината контрола врз рутите за евакуација на гас во регионот . До избувнувањето на економската криза, „Газпром“ мораше целосно да се прилагодува според промените, како што беше производството на гас во земјите од Централна Азија и Кавказ за да ја задоволи побарувачката на гас во Европската унија и западниот дел на Заедницата на независни држави. Така, Туркменистан и го обезбеди на Русија најголемиот дел од своето производство на гас: 50 милијарди m3 годишно, или речиси 10% од производството на руски гас. Прекинат од април 2009 година со експлозија на крак на туркменски гасовод и договорен спор меѓу двете страни, извозот на туркменистански гас продолжи во јануари 2010 година, но за помали количини.Овој настан, сепак, го охрабри Туркменистан во неговата желба да ги диверзифицира излезите на гас (отворање на гасовод до Кина, зголемување на извозот во Иран). б) Инвестиции во капитал во средства во странство Во 2008 година, Газпром го објави своето учество во сеопфатни проекти за развој на депозити: договор за производство со Виетнам, проект за инвестирање во истражување во Таџикистан итн. проект за развој на најголемото подземно складиште за природен гас во Европа северно од Берлин, преговори за стекнување на електрични средства на италијанската компанија ENI, желба за преземање акции во терминалите за регасификација во Европа и Северна Америка итн. Гаспром исто така покажа значајни амбиции во областа на транспортот: потврда за интересот на групата за проект за гасовод Алјаска-Чикаго, разговори со Трансканада за проект за гасовод Алјаска-Канада, преговори за учество во гас Нигерија-Италија, Иран-Индија, Венецуела-Аргентина цевководи и сл. Конечно, компанијата е присутна на дистрибутивниот пазар во неколку европски земји. Таа обезбедува 1% од францускиот пазар и се надева дека ќе освои 10% до 2010 година преку директна продажба на потрошувачите. Со партнерството со трговецот Ениа и италијанските општини, Газпром неодамна ја сигнализираше својата намера да се пробие во дистрибуција во Италија. Приоритети на Газпром во време на криза се а) Тешко влијание на светската економска криза Газпром е двојно погоден од кризата. Покрај падот на цената на барелот, со кој е поврзана и цената на гасот, компанијата мораше да се соочи и со остар пад на потрошувачката на гас на рускиот, украинскиот и европскиот пазар. „Газпром“ пролетта објави дека ќе произведе само 492 милијарди m3 во 2009 година, во споредба со 550 во 2008 година, што е пад од 10% што е една и пол пати повеќе од годишната потрошувачка на Франција. Производството забележано на крајот на 2009 година на крајот би било дури и помало од очекуваното (461 милијарди m3). б) Многубројни цели кои треба да се финансираат истовремено Задолжен до 50 милијарди долари, Газпром во теорија мораше да го финансира и одржувањето на своите производствени и транспортни средства и неговиот внатрешен раст: развој на полиња за гас во Баренцовото Море, Јамал. Полуостров, Источен Сибир и рускиот Далечен Исток, изградба на нови инфраструктури за транспорт на гас (проект за гасовод Сахалин-Владивосток од 2.000 километри, проект за гасовод од 175 километри што ќе му служи на Сочи во подготовка за Олимписките игри во 2014 година). Истовремено, Гаспром мора да го финансира својот надворешен раст: купување за 4 милијарди долари од 20% удел на ЕНИ во неговата нафтена подружница Газпромнефт, стекнување производствени средства за електрична енергија во Русија за кои е потребен напор за модернизација. (Gaudiaut, T. 2022)

5. РУСКИОТ ОДГОВОР НА ЕВРОПСКИТЕ САНКЦИИ

Како одговор, Русија објави дека ќе ја забрани продажбата на нејзината нафта на државите кои го користат увозот на нејзината нафта а се сојузници со Украина. За да ги компензира своите загуби, Москва се пренасочи кон зголемување на испораките на гас за Кина, чија економија трошеше многу енергија. На крајот на декември, 2022 Владимир Путин започна со експлоатација на огромното наоѓалиште лоцирано во Сибир, кое треба да овозможи зголемување на овој извоз. Русија, исто така, планираше изградба на гасоводот Siberian Force 2 од 2024 година за снабдување на Пекинг преку Монголија. Генералниот директор на Газпром, Алексаи Милер, објасни дека „перспективите за зголемување на потрошувачката на гас во светот се поврзани главно со Азија, а пред сè, со Кина“. Тој, исто така, потврдил дека во 2022 година испораките во Пекинг ги надминале извозните количини кои фигурирале во договорите „по барање на Кина“. Со зајакнувањето на гасоводот Siberian Force 1, благодарение на идната инфраструктура Siberian Force 2, Москва ќе може да „испорачува околу 100 милијарди m³“ руски гас во Кина, уверува Алексаи Милер. (Апо, М. 2024) На 23 март 2022 рускиот претседател Владимир Путин одлучи да им забрани на Европејците да плаќаат руски гас во долари или евра. Мерката беше отфрлена од Европската комисија, и од страна на G-7 кои сметаа дека тоа било кршење на меѓународните санкции против Москва. Hiault, R. Neilmann, M. (2022), Кремљ потоа ги предупреди земјите од ЕУ дека нивното снабдување со гас во иднина нема да се плаќа во долари или евра туку во руски рубљи. Кремљ се закани „доколку не платат во рубљи ќе бидет забранет извозот на гас.“ „Условите што се поставени се дел од новиот начин на плаќање развиен по невидените непријателски акти“, објасни портпаролот на Кремљ, Дмитриј Песков. Ова е почеток на гасната уцена, при што Русија го искористи својот главен лост на реакција против Европејците. На 27 април 2023 Русија ги суспендираше сите испораки за Бугарија и Полска, наведувајќи го фактот дека извозот не бил платен во рубљи. На 21 мај Русија го стори истото со соседна Финска, која штотуку поднесе барање за членство во НАТО. Следеа Холандија и Данска кои беа лишени од руски гас, а нешто подоцна и Латвија и Франција. Во средината на мај, испораките преку Сокранивка, во регионот Луганск во Украина, беа намалени, особено со намалување на вообичаениот извоз преку овој канал во Германија за 25%. На крајот на мај, Србија, кандидат за влез во ЕУ, потпиша со Москва тригодишно продолжување на договорот за снабдување со етин руски гас на крајот на мај 2022 што соред Претседателот Вучиќ бил „убедливо најдобриот договор во Европа“. Тоа биле јасна порака испратена до домаќинствата и компаниите на Балканот и Европа, кои во исто време констатираа дека нивните сметки за енергија почнаа да растат со несмалено темпо. Во средината на јуни, Газпром, наведувајќи технички проблем, ги намали испораките преку Северен тек 1 за 40%, потоа 33%, па 60%, особено во Германија, што предизвика нова експлозија на цените. Нивото на тревога било достигнато, со што земјата се приближи до воспоставување на мерке за рационализирање. На 11 јули, 2022 Газпром го затвори Северен тек 1 на десет дена поради „долго планирани“ причини за одржување. На 27 јули, Газпром уште еднаш објави дека драстично ќе ги намали испораките во Европа преку Северен тек, тврдејќи дека е неопходно одржување на турбината. Владимир Путин веднаш ја обвини Канада дека го одложила враќањето на турбината на Сименс, поправена на нејзино тло, со надеж дека ќе ги продаде сопствените јагледорододи во Европа. Периодите на прекин во снабдувањето ќе следат еден по друг до експлозијата на гасоводите Северен тек 1 и 2 во септември 2022 година, честопати припишувани на Украина. Одредени енергетски компании, од кои се бараше да купат гас по висока цена, иако имаа договори за увоз Газпром не ги почитуваше. Во тој момент беа преземени нов правни мерки за да побарување на неколку милијарди евра компензација од рускиот гигант. (BALDWIN H. 2023)

6. ЗАКЛУЧОК

Русија е несомнено голем производител на енергенси чиј извоз интензивно почна да расте од почетокот на првата декада на 21-от век. Во големите извозно-трговски активности на енергенсите, Русија успеа да привлече и големи странски инвестиции особено околу подобрувањето на инфраструктурата за изградба на неколку големи гасоводи. Во оваа насока појдовна рамка за заемната соработка помеѓу Русија и ЕУ беше Договорот за пријателство и соработка од 1994 и ратификуван во 1997. Истиот Договор во 2008 кога истече неговата важност, по неколку обиди пропадна бидејќи нвоите членки на ЕУ не беа во состојба да го прифатат истиот од разни причини. Со доаѓањето на Путин на чело на Руската федерација, кој имаше амбиција да ја обнови некогашната руска империја од времето на студената војна и да го зајакне и дисциплинира приватниот сектор во доменот на експлоатација на енергенсите. Потоа следеше подржавување на овио капацитети и расчистување со големиот тајкун со нафта Ходоровски и неговата фирма Јукос. Напоредно увозот на руската нафта и гас растеа со метеорска брзина особено во државите на Европската Унија која е дефицитарна со такви енергенси. Меѓутоа со влошување на односите со Украина, Русија

зачестено почна да го злоупотребува лостот на енергетската зависност на увозниците на нафта и особено природен гас. По интервенцијата на Крим 2014 се заострија односите помеѓу Русија и ЕУ што делумно се одрази врз енергетскиот сектор. Вистинската промена на овој план се случи со Специјалната операција на Русија во Украина 2022 кога ЕУ и останатите сојузници на Украина воведоа санкции кон рукиот енергетски извоз. Од страна на Кремљ следеше одговорот со воведување санкции кон ЕУ (плаќање во рубљи и забрана на извоз) а воедно Русија се преориентира со својот извоз на нафта и земен гас кон Азија во преден план Кина. Во Европа скокнаа цените на енергенсите кои се употребуваа во домаќинствата и компаниите, што предизвика инфлација пред се во Германија и Франција.

РЕФЕРЕНЦИ

- Allo, M. (2024). Deux ans de guerre en Ukraine... et de sanctions européennes : où en est-on vraiment avec le pétrole et le gaz russes ? <https://www.rtbf.be/article/deux-ans-de-guerre-en-ukraine-et-de-sanctions-europeennes-ou-en-est-on-vraiment-avec-le-petrole-et-le-gaz-russes-11333694>
- Avioutskaa, V. (2007). La guerre du gaz : gestion d'une rivalité commerciale russo-ukrainienne, *Outre-Terre* 2007/2 n° 19
- Baldwin, H. (2023). RAPPORT GÉNÉRAL - LA GUERRE MENÉE PAR LA RUSSIE CONTRE L'UKRAINE : DÉFIS POSÉS À LA SÉCURITÉ ÉNERGÉTIQUE TRANSATLANTIQUE, NATO PARLIAMENTARY ASSEMBLY, <https://www.nato-pa.int/fr/document/2023-securite-energetique-rapport-baldwin-023-esc>
- Bouissou, J., Michel, A., & Tchoubar, P. (2024). Pourquoi l'impact des sanctions contre le pétrole russe s'affaiblit de jour en jour, https://www.lemonde.fr/les-decodeurs/article/2024/10/30/pourquoi-l-impact-des-sanctions-contre-le-petrole-russe-s-affaiblit-de-jour-en-jour_6366342_4355770.html
- Bureau, D., Glachant, J.-M., & Schubert, K. (2023). The reform of the European electricity market: a triple challenge, Notes du conseil d'analyse économique 2023/1 n° 76, <https://shs.cairn.info/journal-notes-du-conseil-d-analyse-economique-2023-1-page-1?lang=en>
- Claessens Rivest, M.-R. (2008). La compagnie Gazprom, le bras droit du Kremlin, <https://perspective.usherbrooke.ca/bilan/servlet/BMAAnalyse/823>
- Clerget, J. (2014). De l'accord de partenariat et de coopération aux « quatre espaces communs » Valeurs démocratiques et malentendus culturels dans les relations entre l'Union européenne et la Russie, *Les cahiers Irice* 2014/2 n° 12
- Flanagan, M., Kammer, A., Pescatori, A., & Stuermer, M. (2022). Comment l'arrêt des livraisons de gaz naturel russe pourrait peser sur les économies européennes, <https://www.imf.org/fr/Blogs/Articles/2022/07/19/blog-how-a-russias-natural-gas-cutoff-could-weigh-on-european-economies>
- Gaudiaut, T. (2022). Levier du gaz russe : quel impact aurait l'arrêt des flux vers l'UE ? <https://fr.statista.com/infographie/27829/impact-perde-de-pib-arret-livraisons-gaz-russe-par-pays-union-europeenne/>
- Godelier, M. (2024). Sortir du marché européen de l'électricité : les risques pour la France, <https://www.latribune.fr/economie/union-europeenne/sortir-du-marche-europeen-de-l-electricite-les-risques-pour-la-france-998104.html>
- Hiault, R., & Heilmann, M. (2022). Les pays du G7 refusent de payer le gaz russe en rouble, <https://www.lesechos.fr/monde/europe/les-pays-du-g7-refusent-de-payer-le-gaz-russe-en-rouble-1396685>
- Ifri (2019). La stratégie énergie 2035 de la Russie, <https://www.connaissancedesenergies.org/la-strategie-energie-2035-de-la-russie-241104> <https://fr.statista.com/statistiques/827112/capacite-production-energies-renouvelables-russie>
- La Tribune (2023). Gaz : les exportations russes ont chuté de 45,5% en 2022, hors de l'ex-bloc soviétique, [latribune.fr](https://www.latribune.fr).
- Le Monde, A.F.P., Reuters, (2014). La Russie coupe le gaz à l'Ukraine https://www.lemonde.fr/europe/article/2014/06/16/la-negociation-sur-les-prix-du-gaz-entre-l-ukraine-et-la-russie-n-aboutit-pas_4438697_3214.html
- Maussion, F. (2020). Ioukos : 5 questions sur une affaire hors norme, <https://www.lesechos.fr/finance-marches/marches-financiers/ioukos-5-questions-sur-une-affaire-hors-norme-1172623>
- Poincaré, N. (2022). Nord Stream: qui aurait intérêt à faire sauter les gazoducs qui fournissent l'Europe? https://rnc.bfmtv.com/actualites/international/nord-stream-qui-aurait-interet-a-faire-sauter-les-gazoducs-qui-fournissent-l-europe_AV-202209280306.html
- Revel, D. (2019). Quel équilibre futur pour l'offre et la demande d'énergie Un dossier de la revue *Annales des Mines – Responsabilité et environnement*, n° 95, 2019
- Shapochkina, A. (2024). L'énergie russe après trois ans de guerre, <https://www.areion24.news/2024/09/23/lenergie-russe-apres-trois-ans-de-guerre/>